

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Brouckmolen in Alveringem (Beveren)

Monument (met overgangszone)

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Brouckmolen, Alveringem, Lindestraat 13
- monument (met overgangszone)

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/38002/783.1

Frank Becuwe

25/04/2024

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	5
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed.....	9
2.	Evaluerend gedeelte	9
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	9
2.1.1.	Historische waarde	9
2.1.2.	Industrieel-archeologische waarde.....	10
2.1.3.	Technische waarde	10
2.2.	Motivering van het type bescherming	11
2.2.1.	Motivering bescherming als monument	11
2.2.2.	Motivering van de overgangszone	11
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	11
2.3.1.	Afbakening beschermd monument.....	11
2.3.2.	Afbakening overgangszone	12
2.4.	Juridische toestand	12
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	12
2.4.2.	Omgeving:	12
2.4.3.	Natuur en milieu:	12
3.	Beheersvisie	12
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	12
3.1.1.	Beheersdoelstellingen beschermd monument.....	12
3.1.2.	Beheersdoelstellingen overgangszone	13
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	13
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	13
4.	Bronnen	14
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	15
5.1.	Omgevingsplan	15
5.2.	Fotobijlage	15
5.3.	Cultuurgoederen	15
5.4.	Documentatie	15

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit dossier werd opgemaakt naar aanleiding van een typologisch-thematisch evaluerend onderzoek naar windmolens in Vlaanderen.

De Vlaamse Regering heeft zich in het Regeerakkoord (2019-2024) als doel gesteld om te onderzoeken of het behoud van het beschermd erfgoed geslaagd is. De herevaluatie van windmolens (2020-2021) diende hierbij als één van de pilootprojecten. Alle bewaarde traditionele windmolens in Vlaanderen werden in het kader van dit project geherevalueerd binnen een thematisch-typologisch toetsingskader en op basis van de huidige erfgoedwaarden en criteria. De resultaten en methodologie van dit onderzoek zijn terug te vinden in het gepubliceerde rapport: *Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen*.¹

Op basis van dit onderzoek werden zes opheffingsdossiers van beschermde windmolens (al dan niet met hun omgeving), evenals één opheffingsdossier van een beschermde molenomgeving toegevoegd aan de beschermingskalender 2022. Daarnaast worden in 2022-2024 een tiental her-beschermingsprocedures opgestart waarbij windmaalvaardige molens opnieuw beschermd worden als monument met toevoeging van een overgangszone in functie van het vrijwaren van de windvang. Deze dossiers werden geselecteerd op basis van onder meer volgende criteria:

- windmaalvaardigheid;
- huidige windvang (voldoende maar bedreigd of aangetast);
- al aanwezige aandacht en initiatieven voor windvang (bijvoorbeeld in het beheersplan);
- geografische, typologische en chronologische diversiteit van het pakket;
- voorkeur voor molentypes die qua windvang meer kwetsbaar zijn zoals stenen grondzeilers.

Dit dossier omvat de her-bescherming van de Brouckmolen in Alveringem, die reeds beschermd is als monument bij besluit van de secretaris-generaal van 14 april 1944, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 26 juli 1986. De her-bescherming dient om een overgangszone toe te voegen in functie van de windvang. Tegelijk worden de erfgoedwaarden op basis van de erfgoedkenmerken en -elementen van de windmolen meer gespecificeerd en gemotiveerd. Na de definitieve goedkeuring van de nieuwe bescherming wordt de procedure opgestart voor de opheffing van de bescherming als monument bij besluit van de secretaris-generaal van 14 april 1944.

1.1. Situering

De Brouckmolen in de Lindestraat 13 in Alveringem (Beveren) is gelegen op een lage molenbelt aan de zuidzijde van de Lindestraat (nummer 13) op een lichte glooiing naar de IJzerbroeken, de winterbedding van de IJzer die op 400 meter ten zuiden van de molen stroomt.

De overgangszone omvat alle percelen die zich (deels) bevinden in een straal van 150 meter rond de molen. Deze perimeter is ingegeven door het heel open karakter van de omgeving dat voor de nodige windvang zorgt.

In de windmolen zijn cultuurgoederen bewaard die integrerend deel uitmaken van het beschermde monument. Voor de verdere bespreking en motivering van deze cultuurgoederen wordt verwezen naar de bijlage bij het ministerieel besluit.

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: *Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen* [online] <https://doi.org/10.55465/WXDM2382> (Geraadpleegd op 1 maart 2024).

1.2. Historisch overzicht²

De Brouckmolen werd in 1862 door eigenaar-molenaar Seraphin George gebouwd op de molenbelt van de in dat jaar omgewaaide standaardmolen, zoals in een kadasterdocument van 1862 vermeld: "reconstruction totale d'un moulin à vent à la place d'un moulin détruit par un ouragan". Aan deze standaardmolen, die dateerde van omstreeks 1759, gingen diverse standaardmolens vooraf, waarvan de oudste minstens tot 1350 terugging. Om periodes van windstilte te overbruggen was omstreeks 1784 bij de windmolen een rosmolen opgericht, die bij een eigenaarswissel in 1899 nog altijd aanwezig was. Voor de nieuwe Brouckmolen werd niet langer geopteerd voor een standaardmolen maar voor een bakstenen bovenkruier van het type grondzeiler. Aanvankelijk was deze molen uitgerust als olie- en korenmolen. Na enkele decennia werd de olieslagerij afgestoten. Enkel de graanmolen met zijn drie koppels maalstenen, graanbreker en builmolen bleef operationeel.

In 1899, het jaar waarin de broers Henri en Alfons Dufloo eigenaar waren geworden van de Brouckmolen, werd een aanvraag gedaan voor de plaatsing van een stoommachine met de bedoeling een stoommaalterij op te starten. De stoominstallatie werd vergund in november 1899, maar heel waarschijnlijk nooit geplaatst. In 1906 schaften ze zich wel degelijk een stoomlocomobiel aan om hun graandorser aan te drijven. Voor de stoomketel werd beroep gedaan op de firma Nys uit Luigne (bij Moeskroen), terwijl de stoommachine werd vervaardigd door Henri Hoflack, een werktuigkundige uit Zonnebeke. Niets wijst erop dat deze stoominstallatie ook werd ingezet om de molen bij gebrek aan voldoende wind operationeel te houden.

Om de windaandrijving te optimaliseren ont deden beide broers de Brouckmolen in 1908 van zijn kap en gevlucht om door dezelfde Henri Hoflack een windmotor te laten ontwerpen en installeren. Deze had dit zelfkruierend windradsysteem leren kennen in Boulogne, en zwaar onder de indruk van het hoge rendement wist hij enkele molenaars tot deze investering te bewegen, waaronder K. Werquin in Langemark, Ch. Debacker in Boezinge, een landbouwer in Zonnebeke, een molenaar in het Frans-Vlaamse Sint-Jans-Cappel en tenslotte ook Henri Dufloo. De eerste vier windraderen installeerde Hoflack op een ijzeren gebinte van 15 tot 18 meter hoog en deze waren geen windmolens in de echte zin van het woord. Bij de Brouckmolen ging hij anders te werk. Hij plaatste het windrad bovenop de molen die daartoe met twintig baksteenlagen werd opgemetseld en waarvan de kuip werd dichtgemaakt (zie documentatiebijlage: fig. 7). Op een aan het metselwerk verankerde zware metalen hoepel werd een acht meter hoge metalen constructie gebouwd die het windrad en de staart droeg. Op een horizontale as van 4,50 meter werd het grote windrad met zijn 48 beweegbare schoepen bevestigd. Aan het andere uiteinde van de as bevonden zich twee windrozen van ongeveer 2 meter diameter, die om een kleinere as draaiden. De windrozen zorgden ervoor dat het grote windrad altijd in de juiste windrichting stond. Een verticale as, de koning, bracht de windkracht over op de maalstenen en toestellen. Zwaar beschadigd door een storm in 1924 werd de 7 ton wegende windmotor, die niet volledig aan de verwachtingen beantwoordde, verwijderd.

De stenen molen werd in 1924-1925 door de molenbouwers Florent Blondé (1880-1956) en Achiel Lejeune (1892-1965) opnieuw voorzien van een traditionele molenkap (met houten schaliën) en gevlucht. Ook werd in 1925 de in principe reeds in 1899 vergunde stoommaalterij opgestart. Met een stoommachine van 30 pk, die in een bijgebouw (het molenkot) werd opgesteld, werden twee koppels maalstenen, een havercilinder, een builmolen en een zakkenophaler aangedreven. Op een niet nader gekend ogenblik werd

² DENEWET L., GOUSSET M. & BULCKAERT M. 2023: *Brouckmolen* [online], <https://www.molenechos.org/molen.php?nummer=841> (geraadpleegd dd. 19.02.2024); INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Brouckmolen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/15902> (geraadpleegd dd. 19.02.2024); DEVYT 1966: 65; DEVLIEGHER 1984: 102-105; AMEEUW 2004: 39-43; BULCKAERT & DENEWET 2005: 169-179; BULCKAERT 2005: 76; BECUWE 2009: 46-47.

de stoominstallatie vervangen door een stationaire motor, volgens de overlevering naar aanleiding van het ontploffen van de stoomketel.

In 1944 werd de Brouckmolen beschermd als monument. Twee jaar later, in 1946, liet Firmin Dufloo, zoon van Henri Dufloo, enkele herstellingen uitvoeren. Daarbij werd de oude molenas, die '1876' was gedateerd, vervangen. Ook besliste hij de mechanische maalderij nieuw leven in te blazen. De in onbruik geraakte ondergrondse overbrengingsas werd opnieuw operationeel gemaakt om voortaan aangedreven te worden door een tractor die in het bijgebouw was ondergebracht. De oude stationaire motor in het molenkot was immers verdwenen. In plaats van de gehele molen aan te drijven rustte hij hiervoor de molen op de gelijkvloerse verdieping bijkomend uit met een vierde koppel maalstenen en haverpletter. De pletter en de maalstenen konden echter ook met de wind werken.

De Brouckmolen bleef als windmolen beroepsmatig in bedrijf tot 1959. Daarna werd de molen door Firmin Dufloo nog gedurende enkele jaren gebruikt als mechanische maalderij, in het bijzonder voor het malen van diervoeder. Dit belette hem niet om in 1962 het Engels kruiwerk te laten herstellen. Bij een grootschalige restauratie in 1965-1967 door de gebroeders Peel naar ontwerp van Marcel Braet werden de bovenkap (met eternietschaliën), de staart, de spruiten en de binnenroede vernieuwd en werd de molenromp witgeschilderd. Het gevlucht werd half verdekkerd.

Een vlug bedwongen brand in december 1973 zorgde voor schade aan de vang (type blokvang) en het vangwiel. Het halfverdekkerde wiekenkruis was immers losgeslagen, waardoor de oververhitte vang vuur had gevat. Door de molen uit de wind te kruien kon die worden stilgelegd en bleef de schade beperkt.

In 1981-1982 en 1985 vonden enkele herstellingen plaats, voornamelijk aan de romp. Een fundamentele aanpak van het vochtprobleem bleef echter uit. Wel werd opnieuw af en toe met wind gemalen door Walter Ameloot, ook vrijwillig molenaar op de Meestermolen in Oostvleteren.

Dringende instandhoudingswerken, gevolgd door een grondige, maalvaardige restauratie, vonden plaats tussen 1989 en 1994 in opdracht van Henri Alexandre Gustin, sinds 1989 de nieuwe eigenaar. Diverse balkkoppen in de muren waren immers dermate doorgerot dat de steenkoppels dreigden neer te storten. Voor deze werken werd beroep gedaan op de molenbouwers Guido Peel (1937-2007) en Herman Peel (1933-2020), die onder meer een nieuwe gelaste roede (gemarkt 'fabr. Peel - Gistel') voorzagen, alsook op de molenbouwers Roland Wieme (1941-2020) en Eric Vanleene.

In 2002 werd de Brouckmolen verkocht aan de familie Bulckaert. In opdracht van Daniël en Marijn Bulckaert werden in 2005 onder leiding van architect Luc Deleu opnieuw restauratiewerken uitgevoerd. Deze bestonden uit metsel-, schrijn-, schilder- en elektriciteitswerken die door respectievelijk bouwondernemer Catteeuw bvba (Beveren), schrijnwerker Gilbert Vandenberghé & Zoon (Vlamertinge) en elektriciën Deruytter (Woesten) werden uitgevoerd. Voor de specifieke molentechnische werken werd beroep gedaan op molenbouwer 't Gebint. Deze werken betroffen in het bijzonder het vangwiel, de molenkap, de spruiten, de twee korte schoren en de voorbalk. In het bijgebouw werd een tweedehandse Blackstone-dieselmotor (type RP 37) uit 1948 geplaatst. Deze motor is afkomstig van de opgeheven brouwerij Akila (Louwaege) in Kortemark, die hem in 1959 kocht van de abdij van Orval. In Orval dreef de motor een elektrische centrale aan. In de brouwerij Akila deed de motor enkel dienst als noodcentrale.

In 2014 plaatste molenbouwer Wieme in opdracht van Marijn Bulckaert, zoon van Daniël Bulckaert, een nieuwe windpeluw om aan het verzakken van de molenas te verhelpen. Bij deze gelegenheid werden ook nieuwe dakkepers geplaatst, werden de keer- en weerstijl, het onderdak en de leien deels vernieuwd en werden koperen windvensters en een koperen kraag (maneberd) voorzien.

Momenteel bestaat de molenuitrusting in het bijzonder uit drie koppels maalstenen, een buil (van H. Hoflack), haverpletter en een mechanisch aangedreven maalstoel. Een pletsteen in de vloer van de gelijkvloerse verdieping herinnerde aan de olieslagerij, maar werd tijdens de restauratie van 2005 weggenomen.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken³

De Brouckmolen is een bakstenen bovenkruier van het type grondzeiler, gebouwd op een lage molenbelt. Aanvankelijk fungeerde de molen als olie- en als korenmolen, maar na enkele decennia werd de olieslagerij afgestoten en bleef enkel de graanmolen operationeel.

De molenromp is een scherp toelopende bakstenen kuip die in gele bakstenen (formaat: 21 x 10 x 6 cm; 10 lagen = 70 cm) is opgetrokken. Het baksteenparament is witgeschilderd en voorzien van een zwart gepikte plint. Het baksteenmetselwerk wordt doorbroken door twee poorten in rondboogvormig veld en tien niet-geschrante vensters. De poortopeningen op de gelijkvloerse verdieping bevinden zich in het noorden en het zuiden en zijn ingevuld met houten vleugeldeuren. Op dit niveau zorgen drie rondboogvensters op bakstenen afzaten voor het nodige daglicht. Op de meelzolder zijn eveneens drie vensters voorzien, op de steenzolder vier. Alle schrijnwerk is groen geschilderd. Op de kapzolder steken rondom in het metselwerk steigergaten.

De molenkap, die de romp afdekt, is een gebroken kap met rechte voorwand. Cement- en eternietleien dekken de kap af. Onderaan de kap is een boord van in groen geschilderde metaalplaat voorzien. Een kapgoot en een afvoerbuis langs de staart leiden het regenwater van de molenkap weg van de molenromp. Op de makelaar is een windvaan in de vorm van een vogel bevestigd.

Het gevlucht bestaat uit een groen geschilderde gietijzeren askop (type Wilders Koeckx, vermeld op askop), halfverdekkerde (verbusselde) roeden (gemerkt 'fabr. Peel – Gistel') met traditioneel hekwerk. De vlucht meet 25 meter. Aan de toppen hebben de wieken een doorsnede van 10 x 12 cm, aan de askop een doorsnede van 36 x 26,50 cm. De zeeg heeft een vloeiende lijn tot maximaal 15°.

De staart bestaat uit een staartbalk die met twee korte schoren verbonden is aan de korte spruit en met twee lange schoren aan de lange spruit. Aan het uiteinde van de staart bevindt zich het uitwendig kruierwerk met kruilier, kruizwengel en kruiketting. Aan weerszijden van het staartuiteinde verhinderen twee houten loopschoren, die schuin in het maaiveld worden vastgezet, het slingeren van de staart en het bijgevolg spontaan kruien van de molen.

In de gevluchtzone, afgeschermd door een meidoornhaag, zijn in een cirkel rond de molen twaalf houten kruipalen (van meer dan één meter lang) geheid waaraan de omlopende kruiketting kan worden vastgelegd. Het kruipad rond de molen is verhard met dolomiet, net als de oprit naar de molen.

De molen, waarvan het interieur is witgeschilderd, telt vier niveaus: een gelijkvloerse verdieping, een meelzolder, een steenzolder en een kapzolder. De zolderingen zijn telkens opgebouwd uit olmen moer- en kinderbalken en eiken sloffen.

De gelijkvloerse verdieping die oorspronkelijk was voorbehouden voor de olieslagerij, is gevloerd met op hun kant geplaatste klinkers (formaat: 18 x 9 x 4 cm). Centraal bevindt

³ DENEWET L., GOUSSET M. & BULCKAERT M. 2023: *Brouckmolen* [online], <https://www.molenechos.org/molen.php?nummer=841> (geraadpleegd dd. 19.02.2024); INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Brouckmolen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/15902> (geraadpleegd dd. 19.02.2024); DEVYT 1966: 65; DEVLIEGHER 1984: 102-105.

zich rond de ijzeren koning(sas) een met eiken planken afgedekte smeerput. Aan de oostzijde steekt in de vloer een opening voor de drijfriemen die de mechanische kracht van de Blackstone-dieselmotor in het molenkot overbrengen naar de overbrengingsas met drijfwielen die aan de zoldering van het gelijkvloers ophangt en die de graanreiniger en graanbreker aandrijft. Een houten steektrap met links een leuning en rechts (tegenaan de muur) een touw geeft toegang tot de maalzolder. Het trapgat op de maalzolder is omgeven door een eenvoudige houten balustrade.

De meelzolder is aan de zuidzijde uitgerust met een grote buil met twee boven elkaar gemonteerde trommels, die zowel door windkracht als mechanische kracht kan worden aangedreven. De buil is een zeer zeldzaam ontwerp van Henri Hoflack, een werktuigkundige uit Zonnebeke, zoals een naamplaatje aangeeft. Naast de metalen koning steekt verzonken in de plankenvloer een brugbalans met bijhorende gewichten. Rechts daarvan staat op de vloer een krik voor het in- en uitschakelen van de onderaandrijving van de maalstenen. De krik is verplaatsbaar en steunt, om niet door de plankenvloer te zakken, telkens op een moerbalk van de onderliggende zoldering die zich voor elke steen precies onder het aangrijpingspunt van het te bedienen tandwiel bevindt. Aan de noordzijde onderbreken de twee valluiken van de luival de plankenvloer. De drie meelgoten, waarvan twee aan de oostzijde en één aan de westzijde, staan in verbinding met de drie maalstoelen op de bovenliggende zolder. De gietijzeren onderaandrijving van deze maalstoelen bevindt zich onder de zoldering, net als het drijfwerk van de Sint-Jacobs ladder aan de oostzijde en de Hoflack-buil. Ook de drie lichten en twee bollenregulators, die de afstand regelen tussen de lopers en de liggers, hangen aan de zoldering op. Naar de steenzolder leidt een houten steektrap met links een leuning en rechts een touw. Op deze zolder is het trapgat eveneens omgeven door een eenvoudige houten balustrade.

De steenzolder is ingevuld met drie maalstoelen. Daarvan zijn er twee nog volledig intact met in het bijzonder een steenkuip, ringhout, kuipdeksel, brug, graanbak met tremen, graanschuif, schudbak en graanstok. Eén is ontdaan van zijn steenkuip, zodat de ligger komt bloot te liggen. Deze maalsteen is – zoals een ingewerkt firmaplaatje aangeeft – een molensteen van het molensteenkappersbedrijf Constant Delepine uit Ferté-sous-Jouarre (Seine & Marne, Frankrijk). Boven de steen bevindt zich een metalen steengalg, bestaande uit een steenschroef en twee steenbeugels, waarmee de stenen worden opgelicht om te scherpen. De steenschroef wordt bediend vanop de kapzolder. Aan de oostzijde hangt aan de zoldering het sleepluiwerk, dat door de sleeptafel aan de koning ter hoogte van de kapzolder wordt aangedreven. De lui ketting die rond de luias wordt opgewonden, is 10 meter lang. Met de wip of hefboomstok wordt het drijfwerk in- en uitgeschakeld. Onder het luiwerk steekt in de houten zoldervloer nabij het trapgat de luival. Aan de zuidzijde bevindt zich een verticale overbrengingsas met bovenaan een houten drijf wiel dat met een drijfriem in verbinding staat met de koning om de builmolen met windkracht aan te drijven. Vanop de steenzolder is de kapzolder bereikbaar via een metalen ladder, waarvan de sporten in de zijkanten zijn vastgeklonken.

Op de kapzolder is de koning voorzien van een verlengstuk door middel van een mechanische klauwkoppeling. Bovenaan dit kort stuk koningsas bevindt zich een conische schijfloop (lantaarn) die met zijn 16 ijzeren spijlen inhaakt in het van 48 kammen voorziene vangwiel op de molenas. De vang die om het vangwiel zit, is een blokvang of Vlaamse vang. Kenmerkend voor deze vang is de vangplank die uit losse blokken hout bestaat die met elkaar verbonden zijn. Verder bestaat de vang uit een vangtrommel, een vangbalk, een vangezels, een sabelijzer, een vanghaak en een vangtouw. Om te beletten dat de wieken en de as in de omgekeerde richting draaien, is de vang ook voorzien van een automatische keervang of terugdraaibeveiliging. Tussen de schijfloop bovenaan de koning en de luitafel onderaan de koning bevindt zich de mechanische klauwkoppeling. Deze koppeling zorgt ervoor dat bij het draaien op windkracht het korte bovenstuk van de koning door de klauwen wordt meegenomen. Bij gebruik van mechanische kracht (via de

Blackstone-dieselmotor) lossen de klauwen het korte bovenstuk van de koning en wordt de koning van onderuit aangedreven. Een houten hanetrapp geeft toegang tot de molenkap.

Om de molen te kruien is de kapzolder voorzien van een Engels kruiwerk. Deze modernere versie van het rollenkruiwerk bestaat uit kleine gietijzeren rollen die op de onderring op het metselwerk van de molenromp in een ijzeren spoor lopen. Het bovenste spoor, waarop de molenkap kruiet, is vastgeschroefd aan de bovenring. De flenzen van de rollen verhinderen dat de molenkap bij het kruien van de molenromp wegschuift.

Ten oosten van de Brouckmolen bevindt zich, deels ingegraven in de molenbelt, een bijgebouw, het zogenaamde molenkot. Dit gebouw biedt onderdak aan de Blackstone-dieselmotor (type RP 37) uit 1948 die zorgt voor de mechanische aandrijving van de maalinrichting in de windmolen. Van het bijgebouw gaat enkel de bakstenen westmuur terug op het voormalige molenkot dat onder een zadeldak stak. De andere muren zijn recent en opgetrokken in betonstenen.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 6 maart 2024. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Een inspectierapport van de Monumentenwacht Vlaanderen is niet voorhanden. De molensite en omgeving zijn goed onderhouden. Gelegen in een open landschap heeft de windmolen een zeer goede windvang. De wind komt hoofdzakelijk uit het zuidwesten, van over de IJzerbroeken of lagergelegen weilanden die de winterbedding van de IJzer uitmaken.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden⁴

De Brouckmolen in Alveringem (Beveren-aan-de-IJzer) is van algemeen belang wegens de historische, industrieel-archeologische en technische waarde.

2.1.1. Historische waarde

Als windgraanmolen illustreert de Brouckmolen de belangrijke economische rol die windmolens van de late 12de eeuw tot en met het interbellum speelden. De molenbiotoop gaat minstens terug tot de eerste helft van de 14de eeuw. Op de molenbelt waarop de stenen bovenkruier van het type grondzeiler in 1862 werd gebouwd, stond reeds vóór 1350 een standaardmolen. De laatste houten windmolen, die door de grondzeiler werd vervangen, dateerde van omstreeks 1759.

Daarnaast weerspiegelt de Brouckmolen ook de evolutie in het windmaalbedrijf om bij windstilte toch concurrentieel te blijven met mechanische maalderijen. In 1910 werd de Brouckmolen bij wijze van proef door Henri Hoflack, een werktuigkundige uit Zonnebeke, van een windmotor voorzien, nadat de kap en het gevlucht waren weggenomen. Zwaar beschadigd door een storm werd deze windmotor in 1924 verwijderd en werd de molen opnieuw voorzien van een kap en een gevlucht. Om de concurrentie van mechanische maalderijen te ondervangen werd op de gelijkvloerse verdieping van de molen ook een hulpmaalderij ingericht die vanuit een bijgebouw, het molenkot, aanvankelijk met een

⁴ Gebaseerd op VANDEWEGHE, BECUWE, DE SADELEER & DECOODT m.m.v. HIMPE 2021: 47-63.

stoommachine en later met een stationaire motor werd aangedreven. Ofschoon het beroepsmatig windmalen in 1959 werd stopgezet, werd de molen bij de restauratie in 1965-1967 alsnog uitgerust met een halfverdekkerd gevluht. Als mechanische maalderij bleef de Brouckmolen in gebruik tot in de jaren 1960. Intussen had een tractor de stationaire motor als mechanische krachtbron vervangen.

2.1.2. Industrieel-archeologische waarde

De industrieel-archeologische waarde wordt toegekend aan gebouwen waarvan de structuur specifiek is gericht op een bepaald productieproces. Dit is in het bijzonder het geval bij windmolens die in hun geheel beschouwd kunnen worden als een machine. Uit het onderzoek van de windmolens in Vlaanderen blijkt dat de Brouckmolen een heel herkenbaar en representatief voorbeeld is van een bovenkruier van het type stenen grondzeiler, een windmolentype dat vooral tijdens de 19de eeuw veel toegepast werd in Vlaanderen en waarvan historisch 131 exemplaren bekend zijn, vooral in Oost- en West Vlaanderen. Vandaag zijn er in Vlaanderen nog 59 grondzeilers bewaard waarvan de Brouckmolen één van slechts 12 windmaalvaardige is.⁵

De Brouckmolen werd gebouwd als olie- en graanmolen. De olieslagerij werd echter vrij snel stopgezet. Van de graanmolen bleef het staande en gaande molenwerk met inbegrip van enkele cultuurgoederen integraal bewaard. Het historische productieproces, namelijk het malen van granen voor menselijke en dierlijke consumptie, laat zich er nog integraal aflezen. Tot de complete maalinstallatie behoort een zeldzame door Henri Hoflack vervaardigde builmolen. Een firmanaamplaatje vermeldt: 'HENRI HOFLACK CONSTRUCTEUR BREVETÉ ZONNEBEKE (BELGIQUE)'. Ook nog aanwezig zijn Franse maalstenen van de Société Générale Meulière uit Ferté-sous-Jouarre. Deze uit stukken zoetwaterkwartsiet samengestelde stenen waren uiterst geschikt voor het malen van tarwe.

De geleidelijke, veelal stapsgewijze evolutie van windmolen tot mechanische maalderij, die het maalbedrijf vooral tussen het einde van de 19de eeuw en het midden van de 20ste eeuw kenmerkt, valt ook in de Brouckmolen af te lezen. Een hulpmaalderij werd omstreeks 1946 ondergebracht op de gelijkvloerse verdieping, die ooit een olieslagerij had geherbergd. Een in een bijgebouw opgestelde tractor – inmiddels vervangen door een Blackstone-dieselmotor – dreef de hulpmaalderij aan. Enkele jaren later werd ook de mogelijkheid gecreëerd om de drie maalstoelen op de steenzolder en de builmolen op de meelzolder mechanisch aan te drijven. Na het stilleggen van het windmalen in 1959 bleef de molen nog enkele jaren actief als mechanische maalderij.

De Brouckmolen is windmaalvaardig en dit wordt ondersteund door de omgeving, een open landschap dat voldoende windvang garandeert.

2.1.3. Technische waarde

In tegenstelling met de meeste windmolens die met een hoepelvang zijn uitgerust, beschikt de Brouckmolen over een blokvang of Vlaamse vang. Ondanks deze benaming komt dit remsysteem, dat bestaat uit door middel van ijzeren scharnieren aan elkaar gezette maanvormige vangstukken, vooral in Nederland en maar sporadisch in Vlaanderen voor.

De Brouckmolen getuigt ook van een belangrijke technische verbetering van het lichtwerk. Door het lichtwerk van de steenkoppels met een bollenregulator uit te rusten wordt bij veranderlijke wind de gewenste afstand tussen de loper en ligger automatisch geregeld.

⁵ Er zijn ook nog twee beschermde grondzeilers met een windmaalvaardige restauratie als beheersdoelstelling: Stenen Molen van Elene (Zottegem) en Tarandusmolen in Dikkelvenne (Gavere).

Tevens vormt de Brouckmolen een technisch belangrijke getuigenis van de manier waarop met de concurrentie van mechanische maalderijen werd omgegaan. De windmolen is voorzien van een in- en uitschakelsysteem zodat de maalinstallatie zowel met windkracht als met mechanische kracht, voortgebracht door een in een bijgebouw opgestelde Blackstone-dieselmotor, kan worden aangedreven.

2.2. Motivering van het type bescherming

2.2.1. Motivering bescherming als monument

De Brouckmolen wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Dit type wordt gemotiveerd omwille van de historische, industrieel-archeologische en technische waarde en meer specifiek omwille van het belang van het integraal aanwezige staande en gaande werk met inbegrip van de cultuurgoederen.

2.2.2. Motivering van de overgangszone

Een overgangszone wordt afgebakend in functie van het vrijwaren van de molenbiotoop die de industrieel-archeologische waarde ondersteunt. De molenbiotoop is de omgeving die van invloed is op het functioneren van de molen als maalwerktuig, en deze omgeving wordt in de eerste plaats gekenmerkt door een openheid die de vereiste windvang garandeert. Meer specifiek omvat dit:

- de huidige windtoevoer en -afvoer blijvend verzekeren en het ondersteunen van ingrepen die de windtoevoer en -afvoer verbeteren in functie van de werking van de molen als machine door beperkingen op te leggen qua bebouwing, beplanting en grondwerken;
- het vrijwaren van een visuele openheid: het zicht vanaf de molen (om functionele redenen, met name het goed kunnen inschatten van de weeromstandigheden) en het zicht op de molen (zodat de molenaar letterlijk en figuurlijk een oogje in het zeil kan houden);
- het vrijwaren van de mogelijkheid tot aan- en afvoer van respectievelijk grondstoffen en producten wat ook essentieel is voor de werking als machine, bijvoorbeeld door het behoud en onderhoud van een molenweg die ook dienst kan doen voor onderhouds- en restauratiewerken.

De omgeving ondersteunt nog de windmaalvaardigheid van de Brouckmolen, omdat die in alle windrichtingen nog open is en bijgevolg voldoende windvang garandeert. In het zuidwesten, de voor de windvang belangrijkste windrichting, bevinden zich bovendien de IJzerbroeken, lagergelegen weilanden die de winterbedding van de IJzer uitmaken.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed en de overgangszone is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

2.3.1. Afbakening beschermd monument

Het perceel wordt gedeeltelijk beschermd als monument omwille van het belang van aanhangende delen (zoals de wieken en de staart met het kruiwerk) en van niet-gekadastrerde delen (zoals de molenbelt, de gevluchtzone met inbegrip van de twaalf kruipalen en de meidoornhaag en het bijgebouw, het zogenaamde molenkot, met de

Blackstone-dieselmotor) voor de werking van de molen en de erfgoedwaarde. Het deel van het meer dan 7000 m² grote perceel dat omwille van de afwezigheid van erfgoedwaarde niet als monument wordt beschermd, maakt wel deel uit van de overgangszone dat de windvang van de molen moet vrijwaren.

2.3.2. Afbakening overgangszone

De overgangszone strekt zich uit tot de percelen die zich (deels) in een straal van 150 meter rond de molen bevinden. Deze zone wordt algemeen beschouwd als cruciaal voor de windvang, daar het nog om een heel open landschap gaat.

De overgangszone omvat dus ook (delen van) percelen die zich op meer dan 100 meter van de molen bevinden maar hiervoor worden andere voorschriften gehanteerd. Ook openbare wegen binnen deze zone worden meegenomen omwille van de mogelijke impact op de windvang (beplanting), de zichtassen van en op de molen, en de aan- en afvoer van grondstoffen en producten.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De Brouckmolen is al beschermd als monument op 14 april 1944 (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11312>) en is opgenomen in de op 24 september 2009 vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed als Windmolen Brouckmolen (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/25407>).

2.4.2. Omgeving:

De gewestplanbestemming van het perceel van de Brouckmolen waarvan de bescherming als monument wordt voorgesteld, is landschappelijk waardevol agrarisch gebied.

In de omgeving van de Brouckmolen is er geen RUP of BPA van toepassing.

2.4.3. Natuur en milieu:

De Brouckmolen en het overgangszone zijn gelegen in een beheersgebied akkervogelsoorten, in een Beheergebied beheerovereenkomst waterkwaliteit, in een Kwetsbaar gebied Nitraatrichtlijn, in een gebied met Potentieel natuurlijke vegetatie en in een gebied met Natuurbeheerplannen (<https://www.geopunt.be>).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

3.1.1. Beheersdoelstellingen beschermd monument

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze

beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.1.2. Beheersdoelstellingen overgangszone

Voor de overgangszone zijn eveneens beheersdoelstellingen bepaald. Deze beheersdoelstellingen moeten er voor zorgen dat de erfgoedwaarden van het beschermd onroerend goed zo goed als mogelijk gevrijwaard worden.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Omdat het onroerend goed industrieel werkend erfgoed is en beschermd als monument gelden ook volgende voorschriften. De zakelijkrechthouders en gebruikers moeten het volgende doen:

- de nodige maatregelen nemen om de werking als werktuig te verzekeren;
- de windvang voor windmolens vrijwaren;
- het werkend industrieel erfgoed regelmatig in werking stellen volgens de regels van de kunst. Met de werking wordt bedoeld het functioneren van het totale productieproces waar dat mogelijk is.

Ook binnen de overgangszone gelden bijzondere voorschriften.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Als voor de handelingen aan of in beschermde goederen een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen of voor het verkavelen van gronden, een omgevingsvergunning voor de exploitatie van een gedeelte inrichting of activiteit, een vergunning, toelating, machtiging, ontheffing of afwijking overeenkomstig de bepalingen van het Bosdecreet van 13 juni 1990, het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu of het decreet van 25 april 2014

betreffende de omgevingsvergunning vereist is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

ARCHIEF ONROEREND ERFGOED, digitaal archief Brouckmolen.

AMELOOT H. 2014 – Gesprekken met de gelauwerde molenaars van de drie West-Vlaamse "Actieve Molens 2014", in: *West-Vlaams Molenblad*, 30: 73-77.

AMEEUW J. 2004 – *Molens van Veurne-Ambacht*, Brugge, de Klaproos: 192 pp.

BECUWE F. 2009 – *In de ban van Ceres. Klein- en grootmaalderijen in Vlaanderen (ca. 1850 - ca. 1950)*, Brussel, Relicta Monografieën 3: 293 pp.

BULCKAERT M. 2005 – Herstellingen aan de Brouckmolen te Beveren-aan-de-IJzer, in: *West-Vlaams Molenblad*, 21, 2: 76.

BULCKAERT M. 2005 – Herstellingen aan de Brouckmolen te Beveren-aan-de-IJzer, in: *West-Vlaams Molenblad*, 21, 4: 169-179.

BULCKAERT M. & DENEWET L. 2005 – Geschiedenis van de Brouckmolen te Beveren-aan-de-IJzer: windmolen en opnieuw mechanische molen, in: *West-Vlaams Molenblad*, 21; 2: 76.

CELIS M. & BULCKAERT M. 2007 – De Brouckmolen van Beveren-aan-de-IJzer als genomineerde van de Vlaamse Monumentenprijs 2007, in: *West-Vlaams Molenblad*, 23, 4: 161-162.

DEVLIEGHER L. 1984 – *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen. Deel 9. De molens van West-Vlaanderen*, Tielt - Weesp: 447 pp.

DEVYT C. 1966 – *Westvlaamse Windmolens. Inventaris volgens de toestand op 1 januari 1965*, Brugge: 125 pp.

DENEWET L., GOUSSEY W. & BULCKAERT M. 2018 – Brouckmolen [online], <https://www.molenechos.org/molens.php?nummer=841> (geraadpleegd op 19.02.2024).

HOLEMANS H. 1993 – *Westvlaamse wind- en watermolens. Kadastergegevens 1835-1990. Deel 1. Gemeenten A-B*, Kinrooi, Studiekring Ons Molenheem.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Brouckmolen* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/15902> (geraadpleegd dd. 05.02.2024).

VANDEWEGHE E. , BECUWE F., DECOODT H. & DE SADELEER S. 2021: *Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen* [online] <https://doi.org/10.55465/WXDM2382> (Geraadpleegd op 19.02.2024).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Cultuurgoederen

De voor bescherming voorgedragen cultuurgoederen zijn in een afzonderlijke bijdrage bij het ministerieel besluit opgenomen (bijlage 3). Deze bijlage bevat zowel een oplistings van de cultuurgoederen als een beschrijving en motivatie.

5.4. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, archieffoto's, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.